

KÖNYV- ÉS FOLYÓIRATSZEMLE

1. Irodalomtudomány.

BABITS MIHÁLY: *Az európai irodalom története*. Nyugat kiadás. Bp. 1934. 355. l.

Babits Mihály, mint maga vallja, az európai irodalomnak azt az egységes áramát akarta könyvébe sűríteni, amely Homeros óta átlüktet európai kultúránkon. Nem gondos filológiai tanulmányok alapján dolgozik. sőt időt sem enged magának a tudományos elmélyedésre, hanem közvetlen átélésből, élményein keresztül akarja megrajzolni az európai irodalom multját. Éppen ebben áll könyvének legfőbb értéke, amint a mű megalkotásának hogyan-jára figyelő irodalomszemléletével, egyénien művészi beszédével régi századok irodalmi tájain végigvezet. Széles mederben indul: bőven szól a görög és római klasszikusokról, de amint szélesül az újkor irodalmi élete, egyre szűkebbnek érezzük a könyv fejezeteit. A XIX. század irodalmát külön kötetre hagyja. Lenyűgöző olvasmány ez a könyv, büszke visszapillantás Európa ötödfélezer éves irodalmi kultúrájára, melyet most, amikor a csúcsokon jár, Babits új barbárságtól félt. K. B.

BALOGH KÁROLY: *Madách, az ember és a költő*. Bp. 1934. 366. l.

Balogh Károlyt szoros családi kötelék fűzi a Madách-családhoz: nagyanyja Madách-lány, a költő legkisebb lánytestvére, Mária. Édesapja Sztrégován, Madách Imre környezetében, nő fel s emlékei a nagy költőfilozófus életére újabb, hiteles forrást nyitnak. Balogh Károly nemcsak édesapjának az emlékeit, hanem a Madách költészetét elemző-bíráló munkákat is fel-

dolgozza. Érdekes fejezete könyvének az, amelyben Madách líráját, valamint többi műveinek *Az ember tragédiájával* való kapcsolatait vizsgálja. Szemünkben mégis az életrajzi rész az értékesebb, mivel sok eddig ismeretlen anyagot tartalmaz. Madách édesanyjának az alakját, Szontágh Pál és Madách barátságát, a tragikus sorsú Fráter Erzsébetnek szeszélyes, könnyelmű, nyugtalan egyéniségét közelebbről, személyes emlékek megvilágításában látjuk. Balogh Károlynak a tárgyában szeretettel elmélyedő könyve jelentékenyen gazdagítja a mind hatalmasabbra növő Madách-irodalmat. K. B.

BÖLÖNI GYÖRGY: *Az igazi Ady*. Páris, 1934. 385. l.

Nincs az Ady halála óta mértéktelenül földuzzadt emlékezős-irodalomban mű, amely nagyobb nyíltsággal, leplezetlenebbül mutatná be Ady alakját és életét. Hétköznapi, emberibb közelségbe hozza a költőt, csak-hogy végzetes hibát követ el: Adyban erőnek erejével a szocialista forradalmárt akarja kimutatni, s ehhez a forradalmi, piros Ady-arehoz, mint valami rögeszméhez, ragaszkodik. Szerencsére nem vesz erőszakot az emlékein s részletezőn elmond olyan eseményeket, amelyek homlokegyenest ellene bizonyítanak erőszakolt tételének. Tudatos igyekvést árul el saját életeseményeinek az elhallgatására, de helyette bántó éllel ütköznek ki politikai nézetei. Így a keserű emlékü, öszirózsás forradalom iránt táplált vonzalma, meg az Ady forradalmár voltának esökönös bizonyítása kétségessé teszik tárgyilagosságát. A könyvet egyébként szép kép-anag egészíti ki. K. B.

GYÖRGY LAJOS: *A magyar anekdota története és egyetemes kapcsolatai.* Bp. 1934. 272. l. Studium kiadása.

Ennek az összefoglaló műnek az útját már hat év óta jelezték azok a magyar anekdotairodalomra vonatkozó tanulmányok, amelyek a magyar folyóiratok hasábjain vagy önállóan jelentek meg. Most végre itt áll előttünk a hosszú munkásság záróköve. Az áttekinthetően négy részre tagozódó könyv első fejezete az anekdota történetével foglalkozik, először a világirodalomban, aztán a magyar szerzők műveiben. Megemlíti, hogy milyen elnevezésekkel illették a tréfát az ókortól napjainkig, melyek voltak a nevezetesebb és elterjedtebb anekdota-gyűjtemények, kik működtek közre azoknak a szétszórásában, s hogyan vonult be a szépirodalomba nálunk is és nyert eredeti magyaros szint. A második rész a legelterjedtebb és jellegzetes magyar anekdoták közül 250-nek vándorútját mutatja be a világirodalomban és lelőhelyét a magyar írásművekben. A harmadik rész az anekdota forrásait tartalmazza. A magyarság anekdotázó kedvét mutatja az itt felsorolt 240 élelappal. A könyvet gondos név- és tárgymutató zárja le. Rövid ismertetésünket a szerző szavaival zárjuk: „A magyar anekdotát tisztességes hang, emelkedett erkölcsi szellem, választékos modor és nemes ízlés jellemzi. A világ minden tájkára kiterjedő előkelő rokon összeköttetéseket tart fenn. Elbeszélő irodalmunk gazdag múltú, különleges értékű s bizonyos vonásaiban sajátosan eredeti műfaja“. A könyv az Akadémiában bemutatott tanulmány. B. G.

JANCSÓ ELEMÉR: *Erdély irodalmi élete 1918-tól napjainkig.* Különlenyomat a Nyugat 1935 áprilisi számából. 16. l.

Jancsó Elemér egész ívre terjedő tanulmányában, kikerülve felvetődő esztétikai kérdéseket, az erdélyi irodalom társadalmi szerepvállalását

kéri számon. A kiadók üzletpolitikájától költőink lelki magatartásáig, a regénytípusoktól a különféle irányú folyóiratok ismertetéséig sok minden szóba kerül tanulmányának lapjain. Ráérkezik húsz sorban az erdélyi tudományosságot is nagy fölényvel megmérni és könnyűnek találni. Ide vonatkozó kijelentései még csak választ sem hívtak ki. Azonban erdélyi irodalmi berkekben éles tiltakozó hangok támadtak a tanulmány visszhangjául. A Nyugat vezérei a cikk védelmében a komolyszavú kritika jogosultságát vitatták a terebélyesedő erdélyi irodalommal szemben, holott igazában nem a kritikai értékelés, hanem a tanulmány szempontjainak egyoldalúsága, meg a benne foglalt súlyos tévedések és ellenmondások kavartak vihart körülötte.

K. B.

HORVÁTH JÁNOS: *A magyar irodalmiság kezdetei.* A Magyar Szemle kiadása. Bp. 1931. 311. l.

HORVÁTH JÁNOS: *Az irodalmi műveltség megoszlása.* A Magyar Szemle kiadása. Bp. 1935. 307. l.

Horváth János, a magyar szellem-történeti irány mestere, beláthatatlan hatású, osztatlan elismeréssel fogadott két könyvére nem irodalmi korszakok nevét írta, sőt tiltakozik elene, hogy műve egyes korszakok monográfiája volna. A középkor kolostori irodalmát és a magyar humanizmust nem önmagáért, irodalmunk más korszakaitól elhatárolva, hanem mint az író és olvasó viszonyából születő irodalmi tudat fejlődésének részeit veszi vizsgálat alá. Jóllehet az utóbbi esztendőkből szokatlan termékenységet mutatott a magyar irodalomtörténetírás, és egymást váltogatták az új szempontú, szellem-történeti módszerrel írt könyvek, meg a hatalmas könyvészeti adattömeggel földuzzasztott munkák, mégis mindmáig irodalomtörténetünk nagy összefüggéseit széttephetetlen köd homályosította. Horváth János műveiben üdvözölhetjük azt az irodalom-

történeti alkotást, amely nem a kor-szakok kibontakozását, virágzását és hanyatlását írja le a biológiai gondolat értelmében, mint szerves fejlődést (Thienemann T.: Irodalomtörténeti alapfogalmak), hanem az irodalmunk történetében végigkövethető szellemi folytonosságot és belső összefüggést az öntudatosulás folyamatát tárja föl. Célja pedig az irodalmi tudatot genetikus önismeretre ébreszteni. Ezért fölbecsülhetetlen jelentőségű az irodalmiság kezdeteit és az irodalmi műveltség megoszlását előadó két kötet. Bennük a latinnyelvűség miatt elhanyagolt kolostori kódexirodalom és a magyar humanizmus irodalomtörténeti szerepe tisztázódik. A középkor vallásos szellemű irodalma lehatolóban volt az alsóbb rétegekbe, amikor Mátyás és humanista környezete új műveltségisményt ültetett a magyar talajba. E nagyhorderejű műveltségváltás története bontakozik ki megragadó erővel Horváth János két kötetéből. *K. B.*

KALLAY MIKLÓS: *A magyar társadalmi regény.* Katolikus Szemle, 1935. augusztus. 461—469. l.

Kállay Miklós szellemes fordulattal lép meg: a „társadalmi regény“ nem idejét mult fogalom, csak egyszerűen pleonazmus; lényegében minden regény társadalmi regény. Mert a regényben éppen a gondos megfigyelésre, sőt tanulmányra épített, széles távlatú társadalomrajz elengedhetetlen. A társadalomrajzot keresve, néhány világirodalmi példa után áttekinti a magyar regényírás egészét. Súlyosan elmarasztalja Jókait, Eötvöst, Mikszáthot, Herczeg Ferencet műveik társadalomrajzában hiányosságai miatt. Kemény megközelítette a társadalmi regény lényegét, helyes úton járt Just Zsigmond is a *Füimus*-ban. Egyik legsikerültebb társadalmi regényünket Kaffka Margit írta a *Színek és évek* címen; értékes kísérlet volt Török Gyula *Zöldköves gyűrűje* is. Móricz Zsigmond gondos

és eleven társadalomrajzot ad, de a társadalmi regény gazdag hangszerelességig csak a történelmi regényben jut el. Szabó Dezső a regényt túltengő szenvedélyességében óriási lírai pamfletté fokozta. Babits *Halál fiait* bizonyos lírai elemek túláradása jellemzi. Kosztolányi *Édes Anna*-jában akadnak részletek, amelyek vázlatul szolgálhatnak az igazi társadalmi regényhez. Kassák nagy műve, *Egy ember élete*, a művészi szerkesztés szándéka nélkül készült, egyáltalán nem regény. Tamási *Abel-ét* és Tersánszky J. Jenő *Kakuk Marci*-ját új, népies ízű Gullivereknak tartja. *K. B.*

KOZOCSA SÁNDOR: *Az 1933-ik év irodalomtörténeti munkássága.* Irodalomtörténeti Füzetek, 53. sz. Bp. 1934. 60. l.

Amint egykor Hellebrant Árpád, most az 1927-ik évtől kezdve Kozocsa Sándor állítja össze rendszeresen az esztendő irodalomtörténeti munkásságának a könyvészetét. Két év óta munkája az Irodalomtörténeti Füzetek közt önállóan is megjelenik. Ezzel igen nagyértékű szolgálatot tesz, kitűnő segédeszközt nyújt az irodalomtörténet kutatóinak. Anyagát ketős csoportosításban közli: előbb a szerzők nevének a betűrendjében felsorolja az összes irodalomtörténeti vonatkozású munkákat, majd a szép-irodalmi művek íróinak neve alatt külön is csoportosítja a rájuk vonatkozó irodalmat, a tanulmányok, kritikák címeit. *K. B.*

NÉMETH ANTAL: *A Bánk bán száz éve a magyar színpadon.* Bp. Székesfőváros kiadása. 1935. 280. l.

A budapesti Nemzeti Színház új igazgatója Madách remekének színpadi sorsa után most a Bánk bán színházi múltját mutatja be testes kötetben a magyar közönségnek. Ismerteti Katona József kapcsolatait a színházzal s a XIX. századi magyar színházviszonyok hatását a Bánk bán keletkezésére, azután egykoru feljegy-

zések idézésével tájékoztat a tragédia kassai ősbemutatójáról, erdélyi és budai előadásairól, majd a Nemzeti Színház bemutató előadásáról. Azután végigvezet a Bach korszak, a kiegyezés, a századforduló, a világháború és a világháború utáni Bánk bán színházi felfogásának és rendezésének fejlődési vonalán. Részletes ismertetését kapjuk a kecskeméti és erdélyi Bánk bán kultusznak. Katona remekének külföldi színházi útja is felrajzolódik előttünk, befejezésül pedig az opera és mozi Bánk bánjának rendezési és felfogási problematikáját kapjuk. A könyv nemcsak a magyar színház kutatója és a céhbéli művelődéstörténész számára jelent nyereséget, hanem mindenki kezében érdekes és tanulságos olvasmány. Tartalmát a szerző olasz, német és francia kivonatban is összefoglalja befejezésül.

S. I.

SIK SÁNDOR: *Móra Ferenc, a költő*. Katolikus Szemle, 1935. január. 27—34. l.

A tavaly elhunyt Móra Ferenc írói értékének és irodalomtörténeti helyének kijelölését kezdi el Sík Sándor Móráról, a költőről, írott tanulmányában. Mórát, mint novellistát és regényíró, ismeri az olvasóközönség. A legnagyobb magyar csevegőnek szokták találóan nevezni. Irt azonban egy kötetre való verset is *Könyves könyv* címmel. Móra verseinek irodalomtörténeti vizsgálata megjelentéseket tartogat: korunk égető problémáira visszhangzó, friss szellemű író volt Móra, s kötetének legfiatalabb verse is az 1920-as dátumot viseli, mégis „költészete tárgyban és formában egyaránt olyan, mintha a magyar lírának századeleji forradalma egyáltalán nem lett volna“. Mindenesetül ahhoz a magyar vidék talajában gyökerező költői iskolához kapcsolódott, melyet Pósa Lajos kezdett el, főképviselelő pedig Szabolcska és Gárdonyi voltak. A konzervatív lírának ez az ága Petőfi-ihletésre

vall, de kimutatható nála Arany hatása is. A család és gyermek meleg ihlettel, Mórára jellemző bájjal és eredetiséggel megénekelte tárgyait jellegzetes, tiszta humorával teszi még vonzóbbá.

K. B.

VARGA KÁROLY: *Szabó Dezső ideológiája*. Debreceni Szemle, 1934. VIII. évf. 227—239. és 403—420. l.

A nagyhatású, de szertelenségei miatt népszerűtlenné vált magyar író gondolatvilágának tárgyilagos és sokoldalú ismertetése. Bő idézetekben mutatja be Szabó Dezső társadalmi és politikai eszméit, s kísérletet tesz ezeknek rendszerezésére is. Az a sajátságos, romantikus faj- és föld-rajongás, amely az író munkásságának központi ihletője, harcok reformok egész sorának tervét veti fel előttünk, amelyeket a tanulmányíró minden bírálat nélkül foglal itt össze. A tanulmány második része Szabó Dezső szépírói eljárását vizsgálja, mely a tiszta irodalmiság és a gyakorlati célnak vételei közt hanyódik. Gondos eszmetani jellemzését kapjuk Szabó Dezső egész írói pályájának, amelyen, Varga Károly szerint, a politika a vezérfonál, s hozzáképest a szépirodalom csak keret és másodrendű fontosságú. Öntudatának túltengéséből, s abból a tényből, hogy megváltói elképzeléseinek feláldozta művészetét, fakad művészi és emberi tragédiája.

S. I.

VÁRADY, EMERICO: *La letteratura italiana e la sua influenza in Ungheria*. Roma, 1933—34. I—II. k. 497. és 406. l.

A római magyar intézet titkárának e két kötetes hatalmas műve a közel ezeréves olasz-magyar szellemi kapcsolatok történelmi és irodalmi anyagának az ismertetése. A két nép kulturális közösségét, mely a történelemben Szent Gellérttel s az irodalomban a Jókai-kódexszel kezdődik, 6495 adattal igazolja, s e rengeteg

anyagot nagyszerű, egységes szellem-történeti képpé formálja ki, mely a magyar történelem és művelődéstörténetet nem egy jelenségét egészen új megvilágításba helyezi. Különösen meglepő a második kötet, amely 1925-ig, a munka lezárásáig, több mint 400 oldalon sorolja fel a bibliografiai adatokat. E magában véve is nagyon értékes munkát még jelentősebbé teszi az a körülmény, hogy az „Instituto per l'Europa Orientale” kiadásában jelent meg. V. L.

WALDAPFEL IMRE: *Horatius noster*. Kerényi Károly bevezetésével. Bp. 1935.

Ez a szép, már-már bibliofil kiadásnak is beillő kötet a Horatius-jubileum alkalmából 32 óda és 5 epodosz eredetijét és magyar fordítását adja, s a magyar irodalomtörténet legkülönbözőbb korszakainak Horatius-sal való szoros kapcsolatát szemlélteti. Az első fordítás, „Az életnek rövid voltáról”, még a protestáns kor divatos haláltánc énekévé alakítja az „Eheu fugaces, Postume” sorait, a legutolsók már napjaink kitűnő műfordítóinak tollából valók. A kötet harmadrésze viszont Kazinczy korának Horatiusát ábrázolja, azét a korét, amelynek legmélyebb ügye volt Augustus korának kiváló lírikusa. Kerényi Károly bevezetése sok tekintetben meglepetés: felfogása szerint Horatius legmélyebb lényegében nem császári kegyenc, aki tiburi villájában az uralkodó és az arisztokrácia kegyében sütkérezik, hanem csendes forradalmár, aki tiburi magányából az elvonulás és elkülönülés mozdulatával tiltakozik egy hanyatló kor erkölcsisége ellen. S. I.

ZOLNAI BÉLA: *Irodalom és biedermeier*. Szeged, 1935. Szeged Városi Nyomda. 135 l.

A külföldi szellem-történeti kutatás mind élesebb figyelemmel fordul a múlt század első évtizedeinek ahhoz a különös szellemi irányához, amelyet a biedermeier humoros elnevezésével

jelölünk. Ez a sajátos érzelmes kispolgári életforma Zolnai Béla szerint a rokokó és a romantika határán virágzott, mégpedig elsősorban német és francia almanachok és lírai gyűjtemények lapjain találta meg a maga sajátos irodalmi kifejezésformáit. Zolnai összefoglalja a kérdéssel kapcsolatos német és francia szakirodalom eddigi eredményeit s vizsgálja a biedermeier stílus jelentőségét a francia (Sainte Beuve, Lamartine, Béranger) és az osztrák (Stifter, Grillparzer) irodalomban. Életkorát nálunk az 1820—1830-as évekre teszi. Vörösmarty és Petőfi költészetének biedermeier elemeit kutatja fel, hangsúlyozva azonban e stílusnak a kisebb tehetségekkel való szoros kapcsolatát is, akik ennek keretei között találták meg a maguk igazi írói lehetőségeit (Garay, Tompa). Az áramlat utóregését Gyulain és Léway Józsefen át Krudyig és Surányi Miklósig tudja követni. A maga nemében értékes kezdeményezés. S. I.

2. Történettudomány.

BAK JÁNOS: *A borsodi Bükk hegység települései*. Bp. 1932. 28. l.

E kis terjedelmű településtörténeti tanulmány azokat a tényezőket vizsgálja, amelyek a Nagy Alföld északi szélén keletkezett telepek kialakulására voltak hatással. *A települések kialakulásáról* szóló első részben végső eredményül azt állapítja meg, hogy egy-egy telep létrehozásában mindig több ok, néha az okok egész sorozata egymással párhuzamosan működött. Ezek közül egy sem emelhető ki a másik rovására, hanem helyenként, az illető telep körülményeihez viszonyítva, jut egyik vagy a másik túlsúlyra. Már ezt az első részt is elnagyoltnak tartjuk. Még csak megerősíti ezt a véleményünket a *települések formáiról* szóló második rész, mely a vizsgált terület település- és telepedésformáit vázolja. Általában a dolgozat olyan nagy terü-